Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

Ny följd. Årgång 3

1922

UPPSALA 1923

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

DANSKES REJSER I SVERIGE

AV

GEORG CHRISTENSEN

Den kulturhistoriske retning indenfor litteraturhistorien betragter i reglen litteraturen som et yderst fintfølende og hurtigt reagerende barometer for de åndelige strømninger. For så vidt den også drager slutninger ud fra dokumenternes tavshed og mener: quod non est in actis, non est in factis, har den næppe altid ret overfor ældre tider, hvor udtryksmidlerne var fattige, og hvorfra tilmed mange vidnesbyrd kan være tabte.

Vil man af litteraturen dømme om de Danskes kendskab til nabolandets folk og natur, kan den næsten fuldstændige tavshed, der hersker indtil ca. 1800, dog for en gangs skyld sikkert betragtes som talende.

Grundene ligger lige for. De "rejser" historien melder om — fra Rolf Krakes besøg i Uppsala til Christian d. 2dens i Stockholm — har kun sat sig spor, der lugter af blod, ikke af blæk. Og de evige fejder fra unionstiden til Karl XII.s død måtte i hvert fald vanskeliggøre enhver nærmere forbindelse og forståelse. På begge sider grænsen findes fra disse århundreder talrige anonyme flyveskrifter og officielle lejlighedsdigtninge, der kun ånder et oprigtigt had og en aggressiv nationalstolthed, der underbygges af de nationalistiske historikeres oldtidsfantasier.

Dog — hvis videnskaben her har ladet sig bruge til at uddybe kløften mellem de to folk, så skal det ikke glemmes, at det også

var fra den, omslaget først kom — et fænomen der måske kan tydes som et håb for nutidens Ragnarok. Det var kritiske historikere og oldgranskere som Langebek, Gram, Suhm, Nyerup, Rask og Molbech der først knyttede forbindelser, videnskabelige og venskabelige, med svenske fagfæller. Havde folkene i unionstiden været som brødre, der som bekendt i en vis alder umulig kan forliges, så mødes de nu — fra ca. 1800 — som brødre i kærlighed til det fælles hjem. Gennem historikeres og sprogmænds forståelse af frændskabet og gennem den nordisk-romantiske digtning opnås det, at begrebet "det gamle Norden" ikke mere står som skillende, men som samlingsmærket. Og dermed er den sympatibasis givet, hvorpå de skandinaviske møder — videnskabsmænds, studenters og kongers — voxer frem.

Eet vigtigt element i denne sympatibasis er det personlige kendskab til land og folk, som kun rejsernes selvsyn kan give. Dette elements betydning (blandt andre) for den gradvise fjernelse af misforståelser og uvilje skal her undersøges. Ved gennemgang af en række utrykte og nogle af de vigtigste trykte rejseskildringer skal det vises, hvorledes Sverige indtil for omtrent 100 år siden var et mørkt fastland, hvor de danske rejsende gør deres opdagelser uden nogen forhåndsviden, og hvorledes en kritisk tilbageholdenhed og en smålig trang til at anstille sammenligninger langsomt viger for interesse, beundring og den sympatiske forståelse, der er den eneste varige og frugtbare, den der ikke blot omfatter det fælles, men også det for det andet land og folk særegne.

Selv om de politiske forhold ikke havde lagt nogen hindringer i vejen, kan man trygt sige, at der næppe var kommet mange rejsende fra Danmark til Sverige i ældre tid. Hvad skulde de der? Pilgrimmens hellige steder og den lærdes biblioteker og universiteter lå Syd på. Og da Renaissancens expansive erkendetrang skaber det første store opsving af en almindelig interesse for at rejse og for at læse om rejser, så er det det fjerne der lokker, ikke et naboland. De første danske, der har fortalt om deres besøg i Sverige, er da også folk, som har haft et ærinde deroppe — i reglen diplomater, — ikke nogen som er kommet for at se sig om. De

besværligheder og farer, der altid var forbundne med rejser i gamle dage, har naturligvis også været større Nord på end i de gamle kulturlande, hvor ruterne går. I hvert fald klages der helt ned til Molbechs tid over de vanskelige befordringsforhold og de slette veje. Oppe i Mellemsveriges skovegne synes det næsten, som om kongerne langt ned i tiden har våget over vejenes smalhed og dårlighed som en strategisk værdi, der jo også flere gange havde stået sin prøve overfor Danskerne. Befolkningens gæstfrihed fremhæves flere gange.[1] Trods venligheden er det dog tydeligt, at bønderne ofte har været uvillige til at køre for de rejsende; man må banke dem dertil eller bande ukristeligt for at skaffe sig respekt. Et dansk håndskrift fra ca. 1640 (Molbechs nr. 45 i danske håndskrifter i Stockholm) gør rede for gæstgiveriforholdene (kap. 25 og 26); og man forstår, at det var en lidet påskønnet forpligtelse "de formuende bønder" havde at holde heste for de rejsendes videre befordring og tilbyde øl, mad og en seng — altsammen til bestemte priser, fastsatte af regeringen. Sådanne gæstgiverier fandtes for hver fjerde mil.

De der på nogen måde kan, anskaffer sig egen vogn og medfører egen proviant. Så er der kun vanskeligheden ved at få forspænd tilbage. Man kan se, at den hurtigste rejse fra Helsingborg op gennem Småland til Stockholm tager 5 à 6 døgn. Men adskillige timer af disse må tilbringes med at vente på viderebefordring. Navnlig synes Fittja tæt Syd for Stockholm at have haft et ilde ry for slet betjening.[2] Er man så endelig efter lange timers venten kommet afsted, sidder man med livet i hænderne under den vilde kørsel ned ad bakkerne. Eller man fryser i vognen igennem de endeløse skove i bjergegnene, som kun indgyder uhygge.

---

[1] Også i de fremmede itinerarier. Froelichii *Viatorium* II, 1, 337 (1643) siger: Incolae viribus prestantes sunt, strenui, bellicosi, hospitales. Og i Zeillerus, *Neue Beschreibung des Königreichs Schweden* (1650) hedder det s. 61: Sie seyn freundlich, auffrichtig uñ redlichẽ Gemühts, aber nicht mehr so gastfrey, wie vor zeiten, wiewol sie die Reisende leidenlich halten.

[2] Ikke blot Danske bander stedet. I en novellecyclus fra 1821 »Sju timmar på Fittja» gør Lor. Hammarsköld det nødtvungne ophold til udgangspunkt for fortællingerne.

Det er begribeligt, at egentlige turister ikke foreløbig vil træffes på disse kanter. Og det er også af disse almindelige bemærkninger forståeligt, hvorfor i de fleste ældre rejseberetninger den rent ydre historie spiller så stor en rolle: hvor mange mile kørt hver dag, hvor overnattet, forplejning, befordring o. s. v. Det er lige så mange usikkerheder og vanskeligheder, der her er overvundet, men som næppe existerer for den moderne rejsende i civiliserede lande.

Den ældste rejseskildring, vi har, er fra Herr Holger Rosencrantz Gesantskab til Stockholm 1620.[1] Rejsen foretoges officielt i anledning af Gustav Adolfs bryllup. Derfor modtoges Rosencrantz også ved grænsen af den svenske konges udsendinge med følge af soldater, og hvor han kommer hen, hilses han med salut. I hans korte rejseskildring — der er holdt som et rent diarium — optager redegørelsen for hvormange salver han hvert sted er trakteret med en ikke lille plads. Ellers fortælles ganske kort og sagligt om hvor han har overnattet og hos hvem, afstandene, de store søer og skovene som der "blev berettet om offuer borde", prædikener han har hørt, jagter og traktement. Udførligt hører vi om Örebro, hvor han bliver "loseret i Droningens Gemach, huor war statlig udfliet med Tapizerie og statlig oprede Seng med fløjels Omheng, Silcke dyner och statlig udsyed Lagen, Fløjell paa Bordet; Sølff-bricken [NB. den war syndderlig giort]. Bleff tracteret med 32 Retter och 16 Confect Skaaler, rett god Wiin och Øll." Egentlige vurderinger findes der ellers kun lidet af. Om naturen intet, ej heller nogen karakteristik af de personer, der nævnes. Et par gange får en by en ganske kort omtale. "Westeraas er en skøn stor By, huor største Kaaberhandelen haffuer waret." — — Lindkiøbing: "Er Bisp-Sede, en skøn Kirche, som Daniel Rantzow skaanede." — Det kongelige bryllup hører vi intet om, da ms. her har en lakune.

Endnu mere upersonlig end Rosencrantz er den anonyme forfatter af "En holstensk hofmans annotationes på sin svenska

[1] Trykt i *Svenskt historiskt magazin,* I, 1849, s. 5, efter en afskrift Langebek har foretaget 1761.

resa 1647—1648".[1] Den er på tysk og tydelig nok forfattet af en hofmand. Han samler bl. a. oplysninger om hofhusholdningen, de tjenstgørendes pligter og løn og påklædning, i lige måde de højeste embedsmænd og rigsråderne. Endvidere beskrives den kongelige stald og dronningens taffel udførligt, og hendes kommunion, samt en barnedåb hos Magnus de la Gardie, højtideligheden og gildet med alle retterne, balletten og fyrværkeriet. Tilsidst er der opgørelse over rejseudgifterne fra Stockholm over Danmark til Gottorp. De beløber sig fra $^{4}/_{1}$ til $^{18}/_{1}$ til 35 rigsdaler. — Fraregnet disse sidste sider er skildringen samlet efter indholdshensyn, ikke i dagbogsform efter rejsens fremadskriden, så det mere må kaldes kulturhistoriske indtryk fra en rejse end en egentlig rejseskildring. Land og folk existerer ikke for forfatteren.

Det er derimod tilfældet hos den friske og levende personlighed, vi møder i Gerhard Staalhøfts "Itinerarium Sueticum", fra forskellige rejser i årene mellem 1655 og 1660.[2] Forfatteren var født 1622 i Nakskov og døde som stads- og grubemedicus i Falun 1683. I mellemtiden havde han været læge i Christiansstad, Linköping og på Stegeborg hos hertug Adolph Johan. Han havde ogsa været udenlands og ifølge en bemærkning i begyndelsen af håndskriftet beskrevet alle sine rejser i Tyskland, Nederland, Danmark og Holsten, "mens den itinerarium med andet møchet godt bleff i Tydske Kriigen borttagen aff Kriigsfolcket".

Staalhøft har tydelig ikke nogen forhåndsviden om de steder han kommer til. Geografi og historie var ikke skolefag eller universitetsfag dengang. Men netop det gør hans appetit på at tilegne sig alt det synlige stof så meget friskere. Han lærer sig geografi og historie på stedet, ved at notere hvor de forskellige byer ligger, deres indbyrdes afstande, deres fremragende bygninger som han ofte tegner grundplan af, og hvis størrelse han søger at give mål for. Også den historie der er knyttet til de forskellige lokaliteter giver

[1] Ms. i Bergianska samlingen VII. 600 i Vetenskapsakademiens bibliotek, Stockholm. Efter velvillig oplysning af dr. S. Bring.

[2] Manuskriptet findes i Uppsala Univ. Bibl. S. 28. Enkelte partier har været trykt: afsnittet om Stockholm i Samfundet S:t Eriks årsbok 1910, s. 33, om Uppsala i Upplands fornminnesförenings tidskrift, III, s. 288.

han bidrag til. Hyppigst er det ud fra gravstene eller andre indskrifter. Det er noget der er karakteristisk for den lærde tids rejseværker, denne interesse for at afskrive ethvert epitaph, enhver mindesten, ja ethvert tankesprog, man træffer på en væg. Chytraeus' Variorum itinerum deliciae (1594) er ikke andet end en sådan samling indskrifter fra alle Europas lande. Da Staalhøft kommer ind i Riddarhuset i Stockholm, gennemgår han hvert eneste af våbnene. Egentlig antikvarisk interesse har han derimod ikke. "More celebria saxa" beskrives ganske kort, og Danmarks kirke ligeledes, uden nationale stemninger, og han rejser dog i 1650'ernes slutning. Da han er oppe i Dalarne udtaler han sympati for opstandene mod Christian II.s "hårde herredømme". Det kan bemærkes med det samme, at ingen af de danske rejsende har dømt anderledes om den ting.

Staalhøft har som sagt Renaissancens friske videlyst og glæde ved det saglige. Derfor vrimler hans bog af tal: hvormange skridt broerne eller gaderne i Stockholm måler (Drottninggatan tæller 1760), hvormange bænke der findes i kirkerne, på mands- og på kvindesiden, hvormange oxehuder der årlig bruges til linerne i Falun grubers hisser, og hvormange favne ved der brændes. De 67 numre kostbare og kunstfærdige sager på det gamle Uppsala slot registrerer han omhyggeligt.

Denne saglige interesse gælder mest det topografiske. Kun oppe i Dalarne bliver han så kendt med folkets skikke og karakter, at han kan udtale sig derom — forøvrigt med stor beundring. Men ved siden heraf har han en ikke mindre renaissanceagtig glæde ved store og smukke bygninger. Han bruger ikke mange ord men kærligheden kommer altid til udtryk, og han har en smuk, næsten svensk evne til at anerkende. Arboga f. ex. civitas est elegantissima, binis templis eximiis turribus et apicibus splendida. Domkirken i Uppsala er "uden på snart den vakreste kirke, som jeg haver set". Og han fortsætter på sit sprog, der er en snurrig blanding af Dansk, Latin og enkelte svenske gloser: tårnene ere lagom høje. Ikke mindre beundrer han gruberne i Sala og Falun, både for naturens rigdomme og for menneskenes snille. I Falun foretog han et besøg ned i gruben, som

han mener "kan kaldes vell octavum mundi miraculum". Og da han første gang ser et bjergværk i Hellesta, udbryder han: O ditissima Mater terra, quam multa gremio tuo inclusa habes!

At Staalhöft var læge kommer kun frem et par gange. Han fortæller, at hos folkene i Falun er hypochondriaci affectus et melancholiae simplices hyppige sygdomme. I Uppsala beser han med særlig interesse Rudbecks kuriositetssamlinger, hans berømte skeleton, hans "botaniska" trädgård, ligesom han også noterer en samtale han har haft med Rudbeck om en operation, denne havde foretaget på sin hustru under en fødsel.

I senere tider spiller de personlige forbindelser og de private oplevelser en stadig større rolle i rejseskildringerne. Hos Staalhøft er Olav Rudbeck den eneste personlighed, der præsenteres for os, og der er egenlig kun een oplevelse, som til gengæld skildres detaljeret: da Karl X. Gustafs lig føres ind i Stockholm.

En noget anden karakter, knap så dygtig, men ganske fin, möder vi i Gyldencrones reise-bog.[1] Christian Gyldencrone, der döde som stiftsbefalingsmand for Viborg stift 1744, foretog som ganske ung rejser i Holland, Frankrig, Italien og Polen fra 1694 til 1699. Lige efter hjemkomsten blev hans stefar, baron Jens Juel, sendt til Stockholm i anledning af Karl XII.s kroning, og han fulgte så med. Alle disse rejser er skildrede i Gyldencrones navn af hans hovmester, den senere etatsråd Mathias Paulsen.

Adskilligt har nærmest karakter af memoirer. Det gælder alt hvad der fortælles (fra s. 374) om selve kroningen og de audiencer og taler, der knytter sig dertil, eller om de politiske forviklinger i anledning af Karl XI.s testament og om grev Bielkes sag, der udførligt gennemgås. Som et øjebliksbillede af stemningen i hovedstaden og af Karl XII ved hans første fremtræden har disse skildringer dog en afgjort interesse. Vi hører, hvorledes kongen arrangerer hundejagt på en bjørn i Mälaren og bliver fornærmet, da han taber sit væddemål, — eller hvorledes man ved hoffet morer sig på en spadseretur med at skubbe en fransk legat i vandet.

[1] Den findes i håndskrift i Kgl. Bibl. i København (Ny kgl. Saml. Fol. 1319, hvorefter her citeres, og en senere afskrift i Kallske Saml. 137 fol.).

Særlig illustrerende for følelserne overfor de danske er historien om den "artighed" kongen arrangerer ved i hemmelighed at lade anbringe 12 stykker med de danske våben på [altså erobrede fra de danske] udenfor den danske gesandts bolig, da denne giver en officiel fête. Midt under gildet saluterer de, så ruderne i salen går itu. Da gesandten har fået sammenhængen at vide, svarer han — virkelig artigt — at i Danmark kunde anbringes 24 kanoner med svenske våben, men de vilde næppe blive brugt til at salutere udenfor den svenske gesandts bolig. "Og derpå tog Envoyen et stort glas og begyndte den sundhed: Vivent les beaux esprits!"

Mathias Paulsen har haft følelse for den nationale spænding og den kun halvskjulte antipati, om end hans stilfærdige natur kun svagt tager til genmæle. "Det er ej at beskrive, hvad Had de Svenske indprente deres Børn mod de Danske og conserverer endnu det Kammer og det Vindue paa stor Torvet hvor udi Kong Christian 2en stod og saa paa at saa mange Mennesker og umyndige uskyldige bleve aflivede. I samme Stue er hans Portrait med en Relation neden til om hans Grumme Tyrannie, og om helligdagene gaaer gemeen Mand, ved got veirligt med deres Børn paa Kammeret da de forklare de unge omstændelig, hvorledes tilgik, hvilken Historie de vanligen continuere, i deres Almanakker, paa det den stædse skal være i frisk minde, og de gemeene ved slig Impression kand fatte desto større had. Hos alle Folk af Qualité sees deres Konges Portrait, i fuld størrelse, mestendeel til hest, og feiler aldrig, at jo paa ethvert stykke findes under en Bataille, hvor de blaae idelig hugger de røde i Ryggen."

Også på Drotningholm udæskes hans nationale følelser lidt. "Bygningen er magnifique, der ved en deilig Have med Springvand, og seer mand Slottet baade inde og ude, med et og andet beprydet, som i forrige Krigstid er ført fra Danmarck. Den store Sal er fylt med Skylderier, om alle de Victorier, de Svenske prætenderer baade til Lands og Vands at have emporteret over de Danske, hvoraf endeel er malede, med de Svenskes bedre Vidende, og ere i mange Poster Enkedronningens affection imod de Danske meget kendelig."

Math. Paulsens saglige interesse og iagttagelesevne er afgjort

ringere end Staalhøfts. At vi får en specifikation af hele den svenske flåde i Karlskrona med angivelse af hvert skibs størrelse og stykkenes antal, kan måske tilskrives en politisk interesse. Den skånske krig lå jo ikke langt borte, og ingen kunde vide, når de Danske og Svenske igen skulde mødes på havet. Hvad han ellers fortæller er ret almindeligt. Vi hører lidt om Sveriges minerigdomme og udførselsprodukter, om mængden af vildt og fisk — hvortil han også henregner krebsene. I Stockholm, som "i begreb er vitløftig" fremhæver han Regeringsgatans 5—6 etagers kostelige palaiser, de 9 kirker tækkede med kobber og glaspusteriet. Altsammen yderst kort. Derudover er der et par fænomener, som har forbavset ham: "Under Prædiken maae ingen lade sig see paa Gaderne i Stockholm, med mindre han haver en Sedel fra Medico at hente Medicamenter, hvo anderleedes antræffes enten gaaende eller kiørende bliver sat i Vagten, og Folk af høj qualité maae holde i Deres Carosser ved Vagten, fremmede Ministrer ikke engang untagen, siden efter Stand og Vilkor bliver multerede, og de gemeene straffet paa Kroppen; I nogle Uger er det saa lyst i Juni Maanet heele Natten, at mand uden Lyss kan skrive Natten igiennem, da enhver diverterer sig paa Vandet, som er heel fornøjeligt, særdeles at høre Nattegalene, hvor af er mængde paa de mangfoldige smaa Insuler i Meleren, saa deres Sang giver Echo i Klipperne, naar Veirliget er stille." — Hvis det virkelig er Nattergale han har hørt, er oplysningen af naturhistorisk interesse.

Strax efter Nytår får den danske udsending ordre fra den danske konge til hurtigst muligt at vende hjem. Ruten hjem angives så ganske kort, med afstandene mellem byerne og enkelte bemærkninger. I Nyköping "bygges de Svenske Orlog Skibe, Indbyggerne prætenderer at det Svenske Sprog tales her allerbest". I Norrköping nævnes Messing-Manufakturet og Laxfiskeriet. I Jönköping "den Gothiske Hoffret". "Ankom saa den 6te Martie 1699 til mit fæderneland og fødebye Kiøbenhavn frisk og sund fra mine Udenlands Reiser. Hvorfor den allerhøjeste være ævig priesset og æret."

Efter den Gyldencroneske dagbogs elskværdige, men lidt diffuse og yderst kunstløse rejsememoirer er det en fornøjelse at komme

til Jakob Bircherods fra 1720. Han tilhørte en meget rejsende og meget skrivende slægt, selv om det meste — der også er af rent kompilerende art — er forblevet utrykt.[1] Den foreliggende rejseskildring findes i Kristiania Universitetsbibliotek Ms. 4:to 190.[2] Den har form af breve til en ven på Fyen.

Jakob Bircherod foretog rejsen som sekretær for general Løvenørn op til Stockholm i anledning af fredsslutningen 1720. Turen begyndte 19de Marts.

Det topografiske og statistiske og arkitektoniske interesserer ikke Bircherod meget. Et par epitaphier får han dog tid at skrive af hist og her. Derimod er hans skildring helt igennem farvet af en næsten moderne subjektivitet. Der er temperament over hans uvilje både mod landets natur og befolkningen, men han iagttager kvikt og gengiver med meget lune karakteristiske småtræk: Bryllupskikke f. ex. eller at karlene i Småland har kniv ved bælte også ved gilder, mens kvinderne har et liglagen med.

Den nys afsluttede krig mærkes på flere måder: alting er ugudeligt dyrt: soldaterne går rundt og tigger eller plyndrer folk, fordi deres gage ikke bliver dem betalt; i Norrköping- og Nyköpingegnene er byerne brændt af Russerne, man ser kun "rudera af en forstyrret Verden"; i Stockholm er der ingen værtshuse, fordi ingen fremmede ventes. Også i den litterære verden gør nøden sig gældende. "De beklage, det er for kostbart at lægge Bøger op. Et ark koster 20 Daler Kobbermynt i Trykkerløn. — — Her trykkes intet uden Skolebøger, deres gamle Sagaer, og hvad der hører til Kirkens Brug". — "Clericiet bekymrer sig og lidet om Lærdom. De affecterer alene et Aarons Skæg. Jo større Skægget, jo mere Respect. Ved Lærdom vindes jo ikke mere."

Selve rejsebesværlighederne får ham mange gange til at bande værtshusene og bønderne, der er langsomme til at skaffe de 24 heste, generalen med suite skulde bruge, — den hidsige kørsel ned ad bakkerne på de elendige veje — og så kulden, som kun brænde-

[1] Se Jakob Bircherods slægthistorie forfattet af ham selv i Kall. Saml. fol. 130. Han døde 1737 som landsdommer i Odense.

[2] Et lille afsnit har været trykt i Nyerups *Iris og Hebe*, 1801.

vin hjælper mod. "Der er og intet at se på denne Rejse — hvem vilde komme hid for at vandre i en Ørk og det med Livsfare". Småland med dets klipper forekommer ham "et extraordinaire Land, le pays est beau par sa laideur". "Muligt Stockholm er et Paradies, men saa er Rejsen et Fegfyr, uvist om det er Pinen værd. Men de derimod som vil skrive forliebte Romaner, dem er det nødigt at gaa til Sverige for at her formere sig Ideer. Her er Klipper, hvor en forliebt Nar kan styrte sig neder af Desperation og bryde sin Hals med liden Møye, her er Kilder paa Bjergene, hvor Maitressen kan vande sine Faar og begræde sin Amans Utroskab. Her er Skove, hvor den ene kan høre hvad den anden siger, uden at de dog skal ses af hinanden. Her er Echo som repeterer de desperates Røst, og forøger de Forliebtes Smerte. Men kan og Amor findes i dette Land, Clima er alt for koldt, med mindre at Luften er mildere i Stockholm, did hjelpe os Gud i Naade".

Den muntre ironi, hvormed han bag disse pastorale reminiscenser dækker sin ganske kraftige irritation, er ingenlunde en samtidig af Holberg uværdig.

I begyndelsen "befalder" Stockholm ham aldeles ikke. Men i Maj måned ser han, at det er et dejligt sted, og i nogle breve til vennen fortæller han så lidt om byens topografi og dens institutioner og giver også nogle Karl XII-anekdoter til bedste. Befolkningen har han derimod stadig svært ved at vænne sig til. Han finder ikke de Svenske så høflige som man siger, i hvert fald ikke andre end de der har været i fremmede lande. "Mandfolk i almindelighed ere noget barbarisk eller rude. Man skal omgås dem uden al Facon, Complimenter embarassere dem." Fruentimmer er mere høflige. De ved at titulere en og smile ad Folk. Naturligvis har han også iagttaget at "Nationen elsker at smause, og den der vil regalere en svensk med Drikkevare, var det og med tønt Øll, han vinder altid deres Gunst." Han siger dog også, at her er ingen uærlige folk. Måske det er derfor vægterne sover om natten, som han fortæller, så at "en Indbygger i Stockholm og en Ugle i Danmark begge have eet Privilegium: om Dagen er de forfulgte, om Natten have de Frihed." Han finder Svenskerne meget løsagtige,

men indrømmer, at de siger det samme om hans landsmænd. I Södermanland har han fundet et herred, "hvor næsten alle Indbyggerne er inficerede af den Svaghed, som hos os har ingen Navn, men kaldes allene af den Nation, som gemeenlig er befængt dermed". Endelig har han den overraskende oplysning, som viser at Sverige den gang lå lige så langt fra Danmark som Indialand i middelalderen fra Europa, — at de svenske kvinder er meget frugtsommelige og i reglen får mellem 22 og 26 børn.

— En menneskealder efter Bircherods rejse begynder de lærde rejser, eller i det hele deres som tager til Sverige for at lære noget. Gennem fælles interesser knyttes på disse rejser personlige forbindelser, der ofte fortsættes i venskabelig brevvexling, og som lægger den faste grund for en stadig voxende forståelse og sympati mellem de to folk.

Den første rejse af denne art er Jacob Langebeks i årene 1753 og 1754[1]. Han havde statsunderstøttelse til at opsøge og afskrive aktstykker og aftegne mønter og stene med indskrifter, til brug for et dansk-norsk diplomatarium. Helt over i St. Petersborg eftersøgte han materiale. Hans rejsedagbog er trykt af Nyerup i Langebekiana (1794) s. 123—248. De derefter følgende breve til Klevenfeldt indeholder også bidrag til hans rejseskildring, som desuden på en ikke uinteressant måde kan suppleres ved hans rejsefælle, svenskeren N. R. Broocmans beretning i Nordinska Saml. 1038 (i Uppsala Univ. Bibl.).

Selve dagbogen er fuld af positiviteter. Hvor der er vurderinger er de venlige: "Naar man kommer til Raaby imod Grenna, giver Wessingøe, som ligger uden for i Søen Wetteren, et artigt Syn." — "Christineholm, en vakker og vel situeret Gaard". Flere gange tales også om venlig eller høflig modtagelse og gæstfrihed.

Det meste er dog et rent sagligt diarium, med angivelse af rejseruten, hvor og hos hvem han har overnattet, og hvem han har besøgt og hvad han har set hvert sted af stene, bøger, mønter. Lejlighedsvis kan han også notere andre iagttagelser i klædedragt,

[1] En halv snes år før havde dog Terkel Klevenfeldt rejst i Skåne for at indsamle historisk materiale — men han har ikke skrevet derom.

vaner, sagn — navnlig på Öland og Gotland. Han bemærker et par gange de historisk bekendte steder, hvor Danske og Svenske har kæmpet, men uden nogensomhelst sentimental interesse eller nationale anfægtelser. Naturen tiltaler ham ikke, men han har kun få ord derom. Det personlige præg er ifølge sagens og Langebeks natur ikke fremtrædende, og de private oplevelser heller ikke. Der er dog en vogn, der går i stykker på "de fule Bakker mellem Calmar og Westerwik", og en stige han faldt ned af, da han i Visby-kirke var kravlet op forat se nogen gamle våben — som begge spiller en rolle i både brevene og dagbogen.

En rejsende med helt andre interesser møder vi i den anonyme forfatter[1] til en omfangsrig og indholdsrig journal, som findes i Kristiania Univ. Bibl. ms. fol. 21. Også han rejser tydelig nok i officielt hverv, men ikke for de historiske minders skyld, som han aldrig nævner, heller ikke som en legatsekretær, der kan gøre sine tilfældige iagttagelser, men for at studere Sveriges næringsveje, særlig landbrug og industri. Han rejser fra Kristiania $^{23}/_{8}$ 1763 og vender efter et længere ophold i Stockholm og i grubedistrikterne tilbage til København i December 1764. I den tid har han sikkert besøgt de allerfleste fabrikker i Sverige. På een dag noterer han, at han har beset 40. Enkelte steder siger han, at man er "urimelig jaloux eller mysterieux", så han ikke får noget af interesse at se. Men oftest får han lov at gøre sig bekendt med indtægter og udgifter, arbejdsforhold, metoder og maskiner eller andre nye indretninger. En del sådanne har han leveret nogen fint udførte tegninger af bag i sin journal. En lignende opmærksomhed helliger han landbruget, og atter særlig nye metoder eller forbedrede redskaber, men på dette punkt synes Sverige ikke at have haft så meget at lære Danmark. Han kan derimod opregne 28 fabrikker eller indretninger, han har set i Sverige, og som vi ikke har. Listen har nogen kulturhistorisk interesse: 1) Spindeskoler 2) Papirtapeter, som gjøres med Maskiner 3) Tynde Æsker

[1] To gange nævnes den kendte, landbrugsinteresserede godsejer Løvenskjold på Birkholm. Mulig denne forbindelse kunde hjælpe til at finde forfatteren.

saasom til Peruquer 4) Terpentin 5) Blyantspenne 6) Fiskekroge og al Slags Fiskeredskab 7) Haanduge 8) Saugmøller med mange Blade 9) Parasols og Parapluyes 10) Staalquerner til det allerfineste Hvedemeel 11) Nett til Peruquer, Fluenett, Fiskegarn, som gjøres med Machiner 12) Silkevæverier 13) Fingerbøller, Syringe 14) Schäferier med ordentlige Lærere 15) Knyske (?) 16) Vifter 17) Modêle-Skole for Metal-Arbejdere 18) Snus-møller, hvorpaa daglig mange Tønder og over 20 Sorter paa En Gang kand males 19) Salt-Raffinaderie 20) Guldlæder 21) Hagelstøberier 22) Stensliberier 23) Synaale 24) Uhrfjeder 25) Hejlemagerier 26) Borax-Raffinaderier 27) Blyhvidt 28) Kaardeklinger.

Det er meget sjælden han ræsonnerer over eller udtaler domme over hvad han ser. Og hans få reflexioner er allesammen af statsøkonomisk art. Han forsvarer de indirekte skatters princip og hævder, at et lands rigdom beror på folkemængdens forøgelse. "En gift Arbejder er dobbelt saa meget værd for Staten som en ugift". Hans interesse for landvæsenets opdyrkning peger mod fysiokratismen, men han står afgjort væsentlig på merkantilismens standpunkt. "Stæderne skal ophjælpes — siger han s. 136 — men Landet ej forsømmes. En Stad giør i sin Egn samme Tjeneste som Hjertet med Blodets omførende i et Legeme". Og han forsvarer Luxus med det snurrige ræsonnement, at det "synes at være de nordiske Nationer naturligere end andre og altså lettere at kunne undskyldes". Han nærer også hele enevældens tro på tabelværker og administrativ ordning fra et centralkontor og på oplysningens betydning. Han savner — ikke blot i Sverige — "Lærebøger for Bøndernes Vankundighed, og Kiendskab til Naturalhistorien, Physiq, Mathesis og Experimental-Philosophie hos dem, der skal foregaa dem med gode Exempler".

Formen for forfatterens dagbog er den, at han hver dag noterer hvem han har besøgt; det er hyppigst direktører eller embedsmænd i administrationen eller fremskridtsinteresserede godsejere eller af lærde folk dem der giver sig af med mineralogi, botanik eller nationaløkonomi, Lidbeck i Lund, Linné, A. F. Cronstedt, Låstbom, ved teatrum oeconomico-practicum, som er det der in-

teresserer ham mest i Uppsala. Kun Warmholtz på Christineholm overrasker lidt i selskabet. Nogen psykologiske bemærkninger eller karakteristik forsøger han ikke i nogen måde. Et par iagttagelser har han dog gjort overfor Linné, f. ex. at han overmåde sjælden giver noget exemplar af nogen art til en tilhører og næsten aldrig til nogen svensk. Linné har også rost de to danske elever han havde, Soëga og Fabritius, efter hvem han har givet to nye insekter navn.

Det er allerede sagt, at det psykologiske, det historiske og det æstetiske ikke ligger inden for forfatterens interessesfære. Hovedvægten ligger på det tekniske og nationaløkonomiske, men ved siden deraf er der næppe nogen af samfundets institutioner eller af det der kan opgøres i tal, der er ham fremmed. Han undersøger fængsler og børnehuse, hospitaler, stiftelser, medicinalforhold, krigskollegiets indretning og lønningsforhold, lensstyrelsen og brandvæsenet og gør ved hver by rede for dens "situation" og næringsveje, "population", skole- og kirkeforhold. Han har også noteret statistiken for uægte børn: i Stockholm hvert syvende, på landet hvert 46de, i Dalarne kun 1 af 100. Angående Stockholms beskrivelse skåner han os for alle common places, men har lagt mærke til to praktiske nyindretninger fra samme år: at de større gader er blevet forsynede med navne og husene med numre. — Kuriosa og små private oplevelser har ingen plads i hans fremstilling. Men enkelte små almindelige iagttagelser løber dog med, f. ex. det der først falder iøjnene, at mandfolk bruger endog i godt vejr kapper og i ondt vejr parapluies og calocher — eller at alle måltider åbnes med brændevin og smørbrød med ost. En enkelt gang kan også hans nationale ære kaldes til live: "Iblandt andre berømmeligheder som affecteres især mod en Dansk er, at de [ɔ: de Svenske] i næsten ald Ting har været før paa Færde, end vi; men jeg har gemeenlig svaret: Sat cito, si sat bene."

Hjemrejsen gik ned langs Østkysten: Norrköping, Vestervik, Kalmar, Karlskrona. Her anholder han om at komme ind paa værftet for at se flaaden og den gamle dok, men det afslås, fordi "Saadant er nægtet adskillige Svenske Reisende i Kjøbenhavn".

Derfra går turen så over Christianstad til Lund, hvor Lidbecks planteringer og silkemorbærtræer med særlig interesse beses, til Helsingborg og København.

Den næste rejsende der har fortalt om sine indtryk fra Sverige er af en særlig art. I Westinska samlingen, 1017, i Uppsala Univ. Bibl. gemmes en lille sirlig kvart, hvis titel lyder: Landeveyen med Egnen derved ommentrent af tusende Skridt paa hver side, Igiennem en Deel af Skaane, Halland, Bohus, Wester Gotland, Nerike, Westmanland, Østergotland og Smaaland udkastet efter Øyemaal paa en Reijse igiennem Sverrig i July Maaned 1788 af Ingenieur-Capitaine Lønborg.

Det besynderlige hæfte er rent topografisk med nøje angivelse af vejlængder og terrainforhold, ager, skov, hede, gårde og byer — altsammen langs landevejen — fra Malmö Nord på. Til hver side beskrivelse svarer en side med tegninger, overordentlig omhyggelig udført, af landskabet i fugleperspektiv. Bag efter gives "Et ongefehr Udkast af foräførte Stæder og Hovedpassager".

Forfatteren må formentlig være identisk med den kaptajn Hans Lønborg, der ifølge Nyerup og Erslews lexikon var forfatter af krigsvidenskabelige afhandlinger og expert i fæstningsanlæg. Hans beskrivelser og tegninger kan da skyldes ren fagmandsinteresse. Men man kan ikke lade være at tænke på at rejsen foretoges en måned før krigen med Sverige brød ud (i anledning af Danmarks allianceforpligtelser overfor Rusland), og at ruten var nøjagtig den, som den danske generalstab vilde have fulgt for indfaldet i Sverige ved siden af overskridelsen af den norske grænse. Mulig man ikke ligefrem kan kalde forfatteren spion, for så vidt han ikke har røvet nogen hemmeligheder, men det er afgjort militærtekniske og strategiske synspunkter han hele tiden anlægger.

Spionnavnet kan man derimod næppe frikende de følgende rejsende for: Krag-Høst, Hans Gottsche Olsen, Rask, Nyerup og Molbech. Under tronfølgerdiskussionen og under Norgeproblemets opdukken sendes de 1810 og 1812 op til Sverige med kongelig understøttelse til videnskabelige studier, men skal samtidig bearbejde stemningen og rapportere hjem om forholdene. Der var

noget uværdigt i denne maskerede trafik, og forsåvidt kan man kun være tilfreds med, at resultaterne var minimale. Videnskabsmænd og litterater er næppe de habileste diplomater. Det var værre, at der på ny vaktes nogen misstemning mod de Danske. Måske var de optrædendes taktløshed mere end deres politiske missioner, der jo egentlig heller ikke var rettede mod Sverige, skyld heri. Om Rask og Nyerup skriver Jakob Adlerbeth (Ur Tegnérs Papper, s. 46), at det var et lærerigt bekendtskab, "men deras umgängessätt har rätt mycket af den danska plattheten". Mere end de uheldige personlige indtryk, nogen kunde gøre, må man beklage Chr. Molbechs mangel på delikatesse særlig i hans skildring af den nyere svenske litteratur (i "Breve" III, 229—342), hvor han ganske ukritisk lader sig fournere af Hammarsköld og blander sig i striden mellem fosforister og akademikere. Der er i Tegnérs Papper (f. ex. s. 99) og i Efterl. Skr. (II., 211 f. ex.) forskellige vidnesbyrd om den harme Molbechs taktløshed vakte. Selve statsministeren, Lars v. Engeström, beder Tegnér tage til genmæle i en recension. "Den skulle blifva en minnesvård af Herr Professorns patriotiska tänkesätt, som straffar en utlännings djerfhet, hvilken skildrat lika okunnigt som ointressant Nordens litteratur, Nordens berg och Nordens folk, för hvilket intet danskt hjerta klappar". (Ur Tegnérs Papper $^{27}/_{2}$ 1818).[1] Tegnér afslår, men giver i sit svar (af $^{18}/_{3}$ 1818) en meget skarp dom over Molbech.

Alligevel — hvad man så vil mene om dem, der lod sig bruge i et andet lands indbyrdes litterære stridigheder, så sker der netop i dette, det andet tiår af århundredet et kraftigere skridt end nogensinde før henimod en bedre forståelse imellem de to folk. Og deri har disse rejsende og deres virksomhed en hovedandel, selv om i øjeblikket friktionen vækker irritation og på forskellig vis slår

[1] Man må sige, at Hammarskölds Underrättelser om de Sednare Uppträden i den Danska Witterheten i Svensk Litt. Tidn. 1813 er lige så partisk orienterede som Molbechs og næppe mere taktfulde. Det kan også bemærkes, at Danske dog ikke blev eensidigt underrettede om svensk litteratur. 1821 udkom Beeken: Dagbog paa en Rejse i Sverige, hvor der s. 139—157 gives en oversigt over de dalevende svenske forfattere, som tydelig nok er inspireret af Wallmark og akademismagen.

ud som "Eldgnistor". Men de udstrakte personlige forbindelsers rolle må for det første ikke undervurderes. Molbech indleder en 40-årig brevvexling med 79 svenske korrespondenter, Rasmus Nyerup med omtrent et halvhundrede (se Warburg i Samlaren XV. og om Rasks korrespondance: Warburg i Runa 1888). Dernæst begyndes nu et virkeligt oplysningsarbejde for at udbrede kendskab til det andet lands forhold, særlig dets litteratur, dels gennem skandinaviske tidsskrifter, dels gennem oversættelser og orienterende oversigter.[1] Fra historikernes og antikvarernes interessesfære flyttes forbindelsen også over til litteraturen, og derved får en større almenhed lejlighed til at være med.

Rask og Olsen og Kragh Høst har ikke beskrevet deres rejser. Nyerups udkom 1816: Rejser til Stockholm i Aarene 1810 og 1812. Som den biblioteksmand han er opregner han først 12 værker ɔ: "alle i dette Aarhundrede udkomne Rejser i Sverige". Han benytter dem på den måde, at han selv ingen beskrivelser eller kulturhistoriske oplysninger giver, men henviser læseren til en af trykte rejser. Det hedder s. 12 f. ex.: "Nu er jeg da i den af sin mageløse Beliggenhed saa berømte prægtige Hovedstad, som Eck kalder det nordiske Venedig,[2] Arndt Constantinopel i Norden, og hvis frappante physiognomie allerlivagtigst er skildret af Küttner II, 301 og 2." — Således karakteriserer en bogorm. — Det er også betegnende for ham, at mens dagbogen fylder 60 sider kun, er der bilag på 161 sider, mest indeholdende katalogisering eller excerpering af manuskripter og en indberetning om oldsager til den antiquariske kommission.

Hans hovedhensigt med den ene rejse var, som han siger, "at faa anskuelig Kundskab om Uppsala Edda Codex". Det meste han fortæller er da også om bøger eller om samtaler med lærde mænd om bøger. Hans omtale af de mange fremragende personligheder, han træffer, er præget af ubetinget sympati og lidt snobbet ærbørdighed, men bevæger sig udelukkende i banale vendinger.

---

[1] År 1814 begynder Gyldendal en årlig skandinavisk bogfortegnelse.

[2] Det er i virkeligheden en frase, der går igen utallige gange fra Froelichii Viatorium og findes selv i Holbergs korte Compendium geographicum.

Hvad han ellers har at berette af oplevelser er småt og stort imellem hinanden: en doktorpromotion i Lund, de dårlige gæstgiverier (navnlig spiller morgenkaffen en stor rolle for hans velbefindende), grev Fersens mord, hans koffert der bliver borte for ham en tid, vanskelighederne ved at få pas, da han er politisk mistænkt — eller om en "skjutspojke", der fortæller ham sagn og synger en folkevise med et omkvæd, der er lige så "nonsensikalsk" som det tilsvarende danske. Det er behageligt overraskende, når han en enkelt gang slipper sig løs, som da han hos Baudissin har hørt og set skuespiller Hjortsberg synge Bellman: "en Nydelse, som overgaaer alle de jeg nogensinde har havt, og en større Fryd oplevede jeg ikke i Stockholm."

Langt det omfangsrigeste og på sin vis betydeligste der er skrevet på Dansk om Sverige — og det første der er skrevet med offentliggørelse for øje — er Chr. Molbechs Breve fra Sverige i Aaret 1812, I—III (1814—1817). Ialt er det omtrent 1100 sider, hvoraf Skåne tager en fjerdedel og Stockholm næsten ligeså meget. Bogen vakte opmærksomhed og blev oversat på Svensk, Tysk og Hollandsk.

Det er en rejsebeskrivelse, for så vidt den følger forfatterens færd gennem landet og op til Dalarne, men den er ikke i dagbogsform og samler lejlighedsvis sit stof til brede almindelige redegørelser. Af personlige oplevelser indeholder den yderst lidt ud over skildring af besøg, oftest hos historikere og forfattere.[1] Hans mål med bogen er oplysende og nationalt, hvad der klart fremgår af forordet. Han vil i fortællingen om det han har set på sine rejser "indstrø bemærkninger om landets forfatning, om offentlige indretninger, om culturens, videnskabernes og litteraturens tilstand". Det politiske holder han helt ude, og det økonomisk-statistiske er kun svagt, om end der er tabeller over agerbrugsforhold og industrivarers ud- og indførsel og sligt. At det er en bogmand og en historiker der rejser, mærkes på hvad han særlig dvæler ved. Men i modsætning til de tidligere historiske rejsende

[1] Et supplerende og mere intimt billede får man af de samtidige breve til Hammarsköld (se Ekedahl, *Molbech den äldre och Sverige*, s. 5—11).

har Molbech et åbent blik for de fleste sider af livet og sætter sig grundig ind i alt, dels ved selvsyn, dels ved samtaler og i ikke ringe grad ved læsning. Han er den første, der har en lille smule sans for Sveriges natur, om end det må indrømmes, at det mest er for de landskaber, der minder ham om Danmark, de flade og frugtbare, Skåne og Upplandssletten f. ex., men dog også de romantisk afvexlende egne ved Vetterns østkyst. Undertiden er hans naturbegejstring dog andenhånds, som når han beklager, at han ikke fik set Kinnekulle, men derefter giver en geologisk og botanisk skildring af bjerget — væsentligt på grundlag af Linnés Westgöta-Resa.

Molbech er også den første Danske, der gør folkepsykologiske iagttagelser. De er nok flygtige, men han har dog øje for forskelle imellem de forskellige landskabers befolkning. Folkene i Västergötland f. ex. er ret velskabte og meget godmodige og velvillige og høflige, med noget blidt og indtagende venligt i væsen og fysiognomi, der kendelig udmærker dem fra Smålands indbyggere. I Nerike er de mere alvorlige og tavse. — Upplands mænd er vakre, men at se et tækkeligt og smukt kvindeansigt er lige så sjældent som lyse hår og øjne. Der er ikke noget penetrerende i disse iagttagelser, men de er værd at mærke dog som de første forsøg på at opløse begrebet svensk i nogen af dets bestanddele.

I Stockholm har han blandt alt det andet også søgt gennem selskabslivet at få et indtryk af folkets højere kredse. Det slår ham som dansk enevældeundersåt, med hvilken interesse og frihedsånd politiske materier drøftes. Men selv om han priser den svenske gæstfrihed synes han at have kedet sig lidt engang imellem, og Molbech er ikke den mand der finder fejlen hos sig selv. "Den, hvis Tilbøjelighed er mere for Gienstande af Konstens, Æsthetikens eller den højere Videnskabeligheds Verden, end for Politik og Statsoeconomie, og som heller ikke er Elsker af Kortspil eller Dands, vil maaskee finde de stockholmske Selskabskredse mindre interessante; og hvad overhovedet en munter, livelig og behagelig selskabelig Underholdning angaaer, da er jeg tilbøjelig til at troe, at man lettere og snarere finder denne blandt Damerne, hos hvilke

i dette Land en naiv og indtagende Ynde, en ukonstlet Venlighed og Godmodighed, heldige Naturanlag, gracieuse og behagelige Manerer og et liveligt Selskabstalent, ere meget almindelige" (II, s. 130).[1] 100 år før Molbech gør Bircherod den bemærkning, at "de Svenske ere mere frie i deres omgiengelse, og bruger mindre Complimenter end vi andre Danske", og som før citeret finder han mandfolkene temmelig rude. Måske har netop de 100 år fra 1720 ændret dette forhold. I hvert fald retter Molbech det som en kritik mod de Svenske — hvad der ofte nok senere er blevet gentaget — at de er mere ceremonielle og afmålte end de Danske, og at "Complimenter er en Ret, som man her til Lands byder vel overflødigt". Men han hævder med styrke, at dette ikke er noget oprindelig svensk, og at det kun er egent for hovedstadens højere klasser, der ved fremmede indflydelser er skilt vidt fra den svenske nation i almindelighed. "De højere Stænder have i dette Land havt en mere fordærvelig Indflydelse paa Hovedstaden, end hos os". Og som ægte german og nordisk romantiker ved han også, hvorfra fordærvelsen er kommet og hvor de oprindelige værdier er at finde. Han fortsætter (II, 137): Den fiint cultiverede Svenske, der har gjort sig det hele franske Væsen egent, med dets fuldkomne, overfladelige Dannelse, dets overordentlige Smidighed og Lethed, dets udvortes indtagende, indsmigrende Manerer, er et ganske andet Menneske, end den jævne Borger, den trohjertige Bonde, saaledes som man endnu finder ham i det Indre af Landet, og helst i Biergegnene. Den Jævnhed, den ukonstlede Simpelhed og Naturlighed, den gedigne Kraft og Ærlighed, som endnu udmærker Mængden af den svenske Bondestand, maa man ikke søge i Stockholm. Finder man her mere udvortes Cultur, saa finder man ogsaa hyppig en Cultur, der er mere fremmed for en kraftfuld, nordisk nations eiendommelige Charakteer, og som ved en længe fortsat Bestræbelse efter at forene de stridige Elementer, har fordærvet meget af det oprindelige Gode, forstyrret det Eiendommelige, uden at vinde Erstatning i det Fremmede, og er udartet til

[1] Ifølge et brev fra I. L. Heiberg til hans mor 28/11 1812 fandt man Molbech ledsam. (*Memoirer og Breve*, XXII, 1922, s. 208).

en falsk Forfinelse, der sætter en ære i Glimmer, Pral og Forfængelighed, i Stedet for at søge Tingenes indre Kiærne, det Sande, Virkelige, Væsentlige, hvorefter Nordboen altid stræbte". — At man har kaldt de Svenske for Nordens Franskmænd anser han for det første for en tvivlsom kompliment, og dernæst for urigtigt. "I den svenske Nationalcharakteer er vist ikke Flygtighed og Letsindighed et Grundtræk; thi disse flagrende Aander fostres ikke mellem Nordens Klipper, og de yttre sig ingensteds, hvor Folket handler og virker. Kraft og Alvor har det altid hyldet: ikke Gustav III, men Carl XII, var Idealet for en svensk Konge."[1]

Som man ser er dette nærmest göticisme, og mere udtryk for en teori og personlig smag end for direkte iagttagelse. Men betragtningerne har deres store betydning, fordi de viser, at man nu er ved at fjerne den anstødssten for en nærmere forbindelse mellem de to folk, som det mere officielle Sverige jo nok kunde siges at være med de minder der knyttede sig til dets forhold til Danmark. Derimod skabes der en bredere sympatibasis ved at bygge på selve folket, hos hvem man finder de lidt almindelige men formentlig fællesnordiske moralske værdier. På denne grund bygger studenterskandinavismen og rejser herpå sine fremtidshåb.

Det blev sagt ovenfor, at Molbech også havde en national tendens med sine "Breve". Den viser sig i en lidt smålig trang til at anstille sammenligninger mellem danske og svenske forhold i stedet for direkte at søge at forstå det karakteristiske, og i en lidt pedantisk målen lys og skygge for at hævde den nationale ære. Strax i forordet angives synspunktet: "Jeg har i Sverrige lært at agte en Nation, hvis Hæder hverken Uheld eller Enkeltes Brøde kan plette; men jeg har heller ikke saa sielden i det fremmede Land lært at agte mit eget; og ved mangen Sammenligning har jeg havt Aarsag til at erkiende, at stundom vor Beskedenhed i at sætte Priis paa os selv og vort eget gaar for vidt. — — Hvor meget Kraftigt og Dygtigt og Godmodigt, jeg end har fundet hos

[1] I d. 19de årh. er Carl XII og Gustav Vasa genstand for en voxende rent menneskelig beundring og halvt romantisk forherligelse både hos historikere og digtere i Danmark.

Folket — hvor meget Skiønt og Yndigt i Naturen — hvor meget Interessant i Culturens og Konstens Frembringelser ——— kunde jeg dog aldrig forleedes ——— til at tillægge Sverrige og det svenske Folk alt det Store, Herlige, Ædle og Indtagende, som er Nordens Eiendom, og som andensteds end i Sverrige har yttret sig under andre, og tildeels renere, skiønnere og rigere Former".

Dette sidste er ikke rettet mod nogen storsvensk göticisme — han forliges også på det bedste med Per Tham, da han besøger ham — men mod tyskeren Arndt, hvis "Reise durch Schweden im Jahr 1804" i og for sig er tendensfri, men fuldkommen uvidende om Danmark. Molbechs protest kunde for så vidt være berettiget, men i mange enkelte tilfælde synes national og måske navnlig personlig snæverhed at have lukket hans sind for en sympatisk tilegnelse af netop det ejendommelige i det fremmede. Mest sikker føler han sig naturligvis, når han taler om universitetsforhold. I Lund konstaterer han strax, at de fleste svenske professorer og studenter står tilbage for de danske i flittighed og virksomhed.[1] I Upsala er der en anden indvending. "Der har man altid holdt meget over den gamle Grundighed og Langsomhed i at studere, men om Aand, Smag og Sands for det Højere i Videnskaberne blev begravet under en Masse af raa, ufrugtbar Lærdom, og om man i visse Studier og Videnskaber (mindst i de *praktiske*) blev flere Decennier tilbage for andre Nationer, dette indsaae eller ændrede man ikke."

Enhver Svensk, der vidste bedre besked, måtte finde en sådan bemærkning anmassende. Og i samme sikre tone dømmer han om allehånde andre forhold: om teatrets forfald, om sangen, der er ringere end i København, om møbler der er uden elegance og smag, om Stockholm, der er udmærket ved natur, mens København er det ved kultur og forskønnende kunst. Det er yderst sjældent, at han hensætter en iagttagelse med humør og uden sammenligning eller bedømmelse, som når han beklager mangelen på fortov i de Stockholmske gader med deres søle og smuds og så forklarer, at Stock-

[1] Den skik at professorerne skriver disputatserne for studenterne, forbavser ham som alle Danske.

holmerne "plejer at bære deres fortov på fødderne, og disse bevægelige fortov (galocherne) hører i alle svenske stæder til livets første nødvendigheder".

Hvad man end vil mene om Molbechs private personlighed og særlig hans takt, kan man ikke frakende ham den store fortjeneste at være den første, der har givet sine landsmænd besked om Sverige, udførligere og mere alsidigt og mere nuanceret end nogen senere.[1] Hans efterfølgere går nærmest frem som han, men er både mere uvidende og mere banale. Der er kun grund til kort at nævne dem, da ingen giver nye synspunkter: Den første er Boghandler Beeken,[2] der som nævnt var Wallmarks drabant overfor konstellationen Hammarskøld-Molbech. Hans mål var særlig at søge at få etableret en boghandlerforbindelse mellem Stockholm og København, men det strandede foreløbig på at der ingen regelmæssig pakkepost gik gennem landet, så bøger måtte sendes søvejen, når der var skibslejlighed, eller med en tilfældig rejsende der vilde have ulejligheden. Beeken ser som en boghandler på tingene; han beklager oversættelserne, som begynder at blive almindelige, men burde være utænkelige; beklager også, at man så sjælden finder nogen svensk bog i den danske bogelskers bogsamling — trods de mange ypperlige sager i flere af den svenske litteraturs grene, mens derimod "hver dannet svensk Mand i Almindelighed ejer flere læseværdige danske Bøger".

Beeken skildrer egenlig kun Stockholm, rejsen derop går hurtigt, selv med det sædvanlige ophold i det fatale Fittja. Om hovedstaden har han bemærkninger af mange slags, men man kan rolig sige, at han ikke er nogen skarp iagttager, og at han er ubestridelig filistrøs i sine ræsonnementer. Måske det er filisteren i ham, vi kan takke for oplysninger om spisesedler og værtshuspriser eller opregning af alle byens aviser, alle teatrets kunstnere o. l. Var Molbech pedantisk afvejende i sin vurdering, så er Beeken til gengæld ukritisk og servil i sin beundring. Alle indretninger fore-

---

[1] Nærmere om modtagelsen af »Breve» og polemik der knytter sig dertil kan ses i Ekedahls »Molbech».

[2] *Dagbog paa en Reise i Sverrig* 1820.

kommer ham bedre end de københavnske, undtagen brandvæsenet, jo og så bogtrykkeri- og boghandlerforhold. "De fleste handle blot med smagløse, ja vel endog skadelige Almuebøger, eller og Rigsdagspiecer og sligt Gods" (s. 325). På nogen punkter er det dog værre i København end i Stockholm: "ikke gives der nogen Person, som, uden at være Boghandler, ene og allene lever af at handle med brugte Bøger. En saadan Uskik i Litteraturen gjør Boghandelen ubodelig Skade, og burde, om Personen endog var nok saa stor Litteratus, aldrig tillades" (s. 327). Her hvor forretningsmanden er ramt, er det lige ved, at noget der ligner en personlighed kan bryde igennem. Ellers er alt som sagt en banal anerkendelse af den naive komparative art, som overfladiske rejsende så tidt leverer. En note s. 176 kan måske bruges som karakteristisk exempel: "At Stockholms Pøbel ogsaa i Tøilesløshed og Frækhed langt overgaaes af den kjøbenhavnske, er sikkert og vist; der hersker endog hos denne Classe her en vis Følelse af Ære". Når man som her genfinder folkets værdifulde egenskaber selv hos pøbelen, må man vistnok sige, at sympatien for nationalkarakteren er uden forbehold. Som et symptom i den retning har Beekens "Dagbog" sin væsentligste interesse.

Et par rejseskildringer af samme art som Molbechs, d. v. s. alsidigt oplysende om kulturhistorisk ejendommelige forhold har vi fra 1830'erne i skuespiller Pødenphanths "Fragmenter af en Dagbog holden paa en Reise i Sverrig" (Aalborg 1840, rejsen foretoges med et skuespillerselskab 1836) og matematikeren G. F. Ursins "Reise i Sverrig" (Kjøbenhavn 1839). Han var udsendt 1838 for at studere industriforhold i Sverige, hvad der delvis mærker bogen. Der er ikke anden grund til at fremdrage disse lidet betydelige skildringer end den, at de viser, hvor fremmed Sverige endnu var for det almindelige danske publikum. Navnlig skuespilleren afslører det i sin troskyldighed, når han f. ex. fortæller om sine sproglige iagttagelser (dräng, rolig, smörgås — som han havde henregnet til fuglene). Ingen af de to rejsende er historisk interesserede eller skandinavisk bestemte i deres synspunkter, men de har begge en naturlig sympati, der voxer med bekendtskabet. Det kan også be-

mærkes at Ursin er rejst gennem Götakanalen. Efter at den 1832 var blevet åbnet i sin hele udstrækning blev det den hyppigst anvendte rute.

1842 var Molbech igen i Sverige. Han skrev derom i "Lund, Upsala og Stockholm", som averteres på titelbladet: Kjøbenhavn og Lund 1844. Her er mindre af egentlige rejsebeskrivelser — ny er dog søturen fra Kalmar og indsejlingen i Stockholms skärgård. Ellers er det topografiske, de nationale kuriosa, ja selv det historiske trådt stærkt tilbage. Der er lidt om kunst og arkitektur og om vennerne, men mest personlige betragtninger og stemninger og almindelige reflexioner. Den første rejses lidt irriterede vejen fortrin og mangler er nu afløst af mere fri sympati, der nok hænger sammen med tankerne i den afhandling "Om den skandinaviske Idé", som slutter bogen. Mens han i 1810 og 1812 sikkert har politiske drømmerier i hovedet, er hans standpunkt nu det rent kulturelle: målet er ved stadig større fortrolighed og viden om frændskabet i ånd og sprog at knytte et enighedsbånd mellem de to folk, men med fuld bevarelse af det for hvert af dem ejendommelige. Først heri består rigdommen.

Der er et par andre historikere med udpræget studenterskandinaviske sympatier, hvis rejseskildringer naturligt kan nævnes her. Det er Fred. Hammerichs "Besøg paa Kinnekulle og Omberg" og "Skandinaviske Rejseminder" (i "Brage og Idun" I, 1 og 2, 1839). — Allens kanalrejse til Stockholm i "Dansk Maanedsskrift" 1860 — og Fr. Barfods "En Rejse i Dalarne" (1863). De udmærker sig alle tre ved en fuldkommen åben og uforbeholden sympati for og glæde ved svensk natur og svensk folkekarakter. Men det mest betegnende er nok, at de rejser som historikere med hovedet fuldt af viden om hvad der er sket på hvert sted. Dog giver nærværelsen egenlig ingen af dem nogen mere intens forståelse af begivenhederne. De fortæller blot i Grundtvigsk påvirket levende fortællestil og anstiller ret almindelige betragtninger. Det er klart, at enhver der nu rejser i Sverige rejser med en vis forhåndsviden. Og forkundskaber er nyttige, men de kan også berøve tilegnelsen den primære opdagelses friskhed og energi. Sverige er nu lige

ved at blive et turistland, hvor man rejser behageligt, og hvor man ved, hvad man skal se og hvad man skal mene om enhver ting. Men i samme øjeblik *ses* heller ikke mere af almindelige rejsende. Ingenting opdages, fordi alle krav til den personlige anstrengelse er ryddede bort.[1] H. C. Andersen ironiserer over turisttypen: "De Reisende gaae ad Skovstien op til Kinnekullens Top, hvor en Steen er reist som Maalet for Vandringen. Den Reisende læser i sin Reisebog om Kinnekullens Bjerglag: nederst findes Sandsteen, derpaa Allunsteen, saa Kalksteen, og ovenover denne Rødstenen, høiere endnu Skifer, og tilsidst Trap. Og nu har han seet det. Han stiger igjen ned og gaaer ombord, han har seet Kinnekulle."

Nej til at "se" skal der nu et særlig frisk øje og evne til at opfatte på første hånd, uden at nogen viden om tingene skyder sig ind mellem dem og betragteren. Denne lykkelige uvidenhed og unbefangenhet har i reglen kun kunstnere, digtere og malere. Det er dem, der sidst har ordet i spørgsmålet om de Danskes opdagelse af Sverige. Vi har lige til vore dage rejseskildringer af andre også, men de giver intet nyt, blot en mere eller mindre veludtrykt begejstring over det de har set, og det er altid det samme. Der er ikke noget nyt sagligt stof i deres beretninger. Derfor må interessen knyttes til de mere private små oplevelser eller til uvæsentlige kuriosa. Der er ikke noget betydeligt arbejde at nævne, det er kun rejseminder, hyppigst i journalistisk anretning og ofte gemt og glemt i aviser eller tidsskrifter. De har virket i den retning Molbech begyndte på: at udbrede kendskab til og sympati for Sverige i stadig videre kredse, men uden nye synspunkter.

Vender vi os til digterne, bliver vi i begyndelsen lidt skuffede. Det der før blev kaldt en lykkelig uvidenhed, er jo ikke uden videre en værdifuld egenskab, hvis den ikke giver plads for noget andet. Og de tre første rejsende poeter, I. L. Heiberg, Øhlenschlæger og Ingemann, giver os kun flygtige og tilfældige indtryk og lidt al-

[1] At netop »opdagelsen» af det man hidtil ikke engang har hørt nævne giver tilegnelsen friskhed, viser Erik Bøghs forøvrig blot journalistiske skitser fra Skanör og Falsterbo (Kalenderen *Svea* 1864).

mindelige vendinger. Ingen af dem har dog heller sat sig som mål at oplyse deres landsmænd om nabolandet og dets folk.

Omtrent samtidig med Molbech rejste den 21-årige I. L. Heiberg i Sverige.[1] Han havde ingen politiske bihensigter, han advares endogså af stefaren, grev Gyllembourg-Ehrensvärd mod at deltage i samtaler om politik og særlig mod at indlade sig med Molbech. Han skal blot more sig og besøge sin svenskfødte stefars slægt, og derom har han fortalt i breve til hjemmet, som med næsten komisk ængstelse fulgte hans farefulde rejse i det uvejsomme land. Brevene er delvis trykt i Museum 1890, i deres helhed først 1922 i Rist og Clausens "Memoirer og Breve", XXXVII.

Ifølge deres intime art indeholder brevene kun rent personlige oplevelser: små kuriosa eller karakteristiske træk i naturen (de mange egern i Smålands skove) eller i befolkningens daglige liv. Han forundres over "at see en saa stor Forskjel mellem Danmark og Sverrig paa saa lille en Afstand, og det baade i physisk og moralisk Henseende". Men han gør ikke nærmere iagttagelser herover. Det er ingenlunde banale, men flygtige og tilfældige, indtryk han giver, og egentlig kun 2 gange af beskrivende karakter, s. 50 ff. om Småland og Taberg, s. 161 ff. om Sødermanland (hvor folkene ikke ere "nær saa interessante som de i Smaaland, grove og studse paa Gjæstgivergaardene, og idethele mindre forskjellige fra vore sjællandske Bønder"). Om Stockholm er der 1 $^1/_2$ side (165—167). Han er ikke uden anerkendelse, men ganske uentousiastisk. Det er teater og selskabsliv, der optager ham mest, og fra de aristokratiske kredse, hvori han færdes som en fisk i vandet, giver han glimtvis små skitser. Det skandinaviske, historiske eller nationale ligger udenfor hans interessesfære. Efter den velfunderede og tungtrustede Molbech, som på ethvert sted har papirerne i orden, virker Heiberg hel verdensmandsmæssig ligegyldig for den saglige viden, når han f. ex. om Nyköping skriver, "at han saa Ruinerne af et

[1] Hans far, P. A. H. var i 1781 på en ikke helt frivillig rejse i Sverige. I »*Breve fra P. A. Heiberg*» (1883) findes s. 20 nogle udtalelser om Uppsala af stor sympati og følgende passus, som ved tidspunktet er af interesse: »Du kand ikke forestille dig hvor meget de her i Upsala giør af en Dansk Student».

gammelt Slot, hvor en Konge, hvis Navn jeg ikke erindrer, i det 10de eller 11te Aarhundrede har indesluttet sine 2 Brødre i et lille Kammer, og derpaa ladet Indgangen tilmure for at sulte dem ihjel, hvilket ogsaa lykkedes" (s. 163).[1]

Det der fastholdt Heiberg i Stockholm, var som sagt ikke nogen mere almene interesser, men en stærk forelskelse i den unge grevinde Anna Margaretha Taube. For hendes skyld blev andre opgaver næsten ikke dyrkede, og fængslet af hende aflagde han kun et flygtigt pligtbesøg i Uppsala, hvorom han kun fortæller, at han med største fornøjelse har beseet domkirken. "Det er den højeste og smukkeste Kirke jeg endnu har seet" — og karakteristisk for hans uromantiske tankegang fortsætter han: "Den er naturligvis i den gothiske Bygningsmaade, men med alt det slet ikke mørk eller trist".

Øhlenschlægers rejser i Sverige 1829 og 1847 har kun sat sig flygtige spor og er mest referater af officielle fester i hans "Erindringer" IV (1851), s. 71—88 og 274—280 (og af Beskow 319—346) og breve (Mindeblade om Øhlenschlæger og hans kreds, ved L. Mynster, passim). Det samme gælder Ingemann, som i 1833 rejste her. (Se "Breve" s. 286—287). Hvad de siger er altsammen venligt, men ved at blive traditionelt. De personlige forbindelser, som navnlig Øhlenschlæger knytter, bliver af ikke ringe betydning, men hverken hans vers eller prosa vidner om nogen intimere tilegnet forståelse af Sverige. Det er blot landet med det gamle brødrefolk.

Noget mere giver St. St. Blicher. Han var også en varmhjertet Skandinav, men rejser dog ikke blot for at dyrke sine sympatier. Han vilde se at lære noget af den svenske husflid, navnlig lærredsvævningen, til brug for sine fattige jyske bønder. Han rejste i 1837 — kanalvejen tilbage — og skrev kort derefter en samling digte om rejsen: "Svithiod", og 1840 en lille prosaberetning: "Sommerrejse i Sverige".

Digtene er gennemgående jaskede og banale, navnlig de mange

[1] Han havde Arndts »Reise» med som en slags Baedeker, men synes altså ikke at have søgt dens oplysninger.

historisk-elegiske betragtninger over alt menneskeligs forkrænkelighed, hver gang han ser en ruin (Leckö, Sigtuna f. ex.). Vi får kun lidet at se af Sverige i disse vers. I prosaen giver han heller ikke mange beskrivelser ("Haga kan man bedre tænke sig end beskrive"). Han har egentlig kun glæde af den natur, der minder ham om Danmark: frugtbar jord, højder med vide udsigter (Rommeleklint-Kinnekulle), mens turen fra Stockholm til Uppsala "gør et vildt Indtryk med de truende Klipper", indtil man når ind i "det herlige Upland". Der er også på andre måder særlig meget af den private tone i rejseskildringen med en stadig snakken med og med uvedkommende anekdoter eller små tilfældige oplevelser. Men ved siden deraf er der også en virkelig interesse for mange forhold: landøkonomiske, humanitære (fængsler), husflid, jagt og vildt, daglig levevis o. l. For så vidt er det mindre en digter end en praktisk og alsidigt interesseret mand der taler, i d. 18de årh.s lidt sentimentale, lidt private, lidt oplysningsivrige ånd.

H. C. Andersen derimod var ikke andet end poet, med en uhyre indtryksmodtagelighed og evne til at opleve på første hånd. Dertil med evnen til at gengive det primære indtryk i dets hele friskhed, fyldt med sansebestemmelser og samtidig mættet med stemning.

Han var 2 gange i Sverige, 1838 og 1849. I "Mit Livs Eventyr" omtaler han begge rejser, s. 201 ff. og 480 ff., men kun den sidste har fået en selvstændig skildring: "I Sverrig" (1851), oversat på flere sprog.

Den første rejse gav ikke så meget udbytte. I et utrykt brev til Atterbom (i Uppsala U. Bibl.) skriver han $^{21}/_{5}$ 1838: "Upsala forekom mig højst interessant, men da den som det nordligste Sted jeg har været, vækker Erindringen om den sydligste jeg kender, nemlig Pæstum, hvor de græske Templer staar som Modsætning til Upsalas gamle Dom, saa faar Deres By mig vistnok herved et endnu koldere Præg, den isnende Vind og de mørke Dage forkue ogsaa Sjælens Blomster".

Næste gang er han her ved sommertid, og den skildring han giver af denne tur er præget af den mest uforbeholdne forelskelse

og henrykkelse over alt hvad han ser, og derfor også omstrålet af en poetisk glans og skønhed.

Diarieformen er helt forladt. Det sagligt oplysende og instruerende er der kun lidt af. Han håner — som før berørt — dem der rejser efter "Handbok för Resande i Sverige" som autoritet. Han træffer en mand i Dannemora, som så rædsomt nødig vil ned i gruberne. "Men man maa jo, naar man først er her", sagde han. "Det er det Kjedelige ved at reise, at man skal see Alting; man kan jo ikke være Andet bekjendt! Det er jo en Skam for En, naar man kommer hjem, og da ikke har seet Alting, hvad de Andre spørge om!"

Selv rejser Andersen som turist for at se noget og opleve noget, og han ser og oplever som en poet. Naturligvis har han været på mange af de berømte steder: Trollhättan, Kinnekulle, Vadstena, Stockholm, Uppsala, Dalarne, Falun, Dalälven, Dannemora. Men mange gange er det blot maleriske, stemningsfyldte og poetiske billeder han giver — ikke knyttet til noget berømt navn — af et par legende børn, en gammel bedstemoder, en gæstgivergårds interiør o. l.

På de historiske steder bevæges han ikke af nogen romantisk fortidsdyrkelse eller af d. 18.s årh. forgængelighedsmelankoli og heller ikke af samtidens skandinavisme. Mens Johs. Jørgensen ud fra sine katolske sympatier med andagt kalder Vadstena "Nordens Assisi", så tænker Andersen kun på visernes og sagnenes beretninger om menneskelykke, som den religiøse fordom har knust: ung Agda og Olaf Tyste, Ingrid og Axel Nielson — om Katarina Stenbock og ridder Gustav, Cecilia og Grev Johan. Da han taler om Uppsala slot forlader han kun med gysen landshøvdingens modtagelse og Wennerbergs sange for at berette om Erik XIV. og Sturerne: "hiin Tid, som Mængden endnu kalder poetisk, den romantiske Middelalder; Skjalde besang dens Glandspunkter, og dækkede med Straalerne fra disse de blodige Svælg, hiin Tids Raahed og Overtro". Når han ellers strejfer det historiske, gør han det let, omsætter det i levendegørende fortælling og uddrager dets stemningsindhold. Det gælder særlig Dalarnas og Gustav Vasas kampe med Dansken, som "i gam-

mel Tid har handlet ilde med Sveriges Land". Men han rejser i det hele ikke for at opsøge minderne. Det er det levende Sverige han har øje for. I Carolina dvæler han kun kort. "Ved den blotte Skuen paa Bøgers Bind og Bøgers Navne bliver man ganske som mølædt i Aanden" og længes ud i det fri. Han er den første Danske, som helt har haft sans for Sveriges natur og har haft det vågne blik for det karakteristiske, at han aldrig drager sammenligninger med det hjemlige. Han nyder skovene, elvene, de blånende højder — alt det malerisk skønne. Navnlig henrykker Dalarne ham til hel dityrambisk begejstring. Det er hans opdagelse, og som bekendt sendte han også maleren Marstrand derop for at male naturen og folkelivet. "Det fattige Land er rigt paa Skjønhed og Poesie, rigest dog ved Siljan-Søen". Han maler selv i ord det ene billed efter det andet: en kirkefærd i Leksand med de næsten altfor fantastisk brogede dragter og hvor lugten af de lög, kirkegængerne tyggede på, fordrev ham fra selve kirken[1] — en midsommerfest — eller af en klädstugas rigdomme — og af dalmålningarne, hvor han før Karlfeldt har moret sig over "Propheten Elias paa sin Ildvogn, trukket af Solheste, der i Tegningen see ud som Grise".

Som Andersens eventyr flere steder viser, var han også på den måde moderne, at han var stolt over at høre hjemme i opfindelsernes tidsalder. Derfor mente han ikke (som f. ex. Molbech, Rejsen 1842, s. 65, og tusinde andre forresten), at rejselivets poesi var knyttet til diligencen. Tværtimod: med jærnbaner og dampskibe begynder først poesien at få fart. Han kan derfor også lovsynge kanalanlægget, kraftstationerne ved vandfaldene og særlig Motalafabrikkerne eller grubeanlæggene i Dalarne. De er ikke for ham materiale til statistiske eller industrielle undersøgelser, men eventyr, der fortæller om menneskeåndens kraft.

Der er et par digtere til, der har været i Sverige og haft evne til at se med egne øjne. Den ene er Johs. V. Jensen, som har en kort, men såre energisk skizze af en jærnbanefart op igennem landet og et par skønne billeder af birkene i det svenske forår og

[1] Han har næppe vidst, at denne løgspisning var en gammel skik for at fremkalde de tårer, der ansås for nødvendige under en gudstjeneste.

i de lyse nætter og af en skærgårdsfart; "Skrifter" VIII s. 131, 144 og 295. Den anden er Harald Kidde, som i romanen "Jærnet" (1916) har tegnet Värmland — for første gang på Dansk — dets natur, dets historie, dets folk i fest og arbejde, i jærnværkerne og ved tømmerkørslerne, i hytterne og på herregårdene. Det er en overordentlig intens indlevelse, der ligger bag disse ofte tunge, men også skønne og dybsindige billeder, men til de egentlige rejseskildringer hører de jo ikke.

Det er passende at slutte dem med H. C. Andersens. De der efter ham har rejst har skrevet skandinavisk lyrik eller gjort den gamle saga om, fordi de har vidst hvad der på hvert sted skulde ses og siges, føles og tænkes. Hvordan det udtrykkes er mindre væsentligt. Med H. C. Andersen kan man sige Sverige er erobret af Danskerne. Det kendskab, der begyndte med diplomaternes rejser, og hos dem må kæmpe med den politiske animositet, det uddybes ved sprogmænds og historikeres personlige forbindelser, men må endnu kæmpe med en vis national selvhævdelsestrang. Poeternes og studenternes skandinaviske teorier åbner hjerterne, men banaliserer opfattelsen en lille smule. Hos H. C. Andersen først er der den fulde og åbne sympatiske forståelse for det Sverige som er, og for Sverige som det er.

Alligevel er det måske rigtigere at sige, at det er Sverige der har erobret Danskerne: først dets maleriske og storladne natur, dernæst dets folks alvor og hjertelighed. Men der er meget at se endnu: det halve Sverige ligger Nord for Dalarne; og den svenske folkesjæl rummer så store modsætninger og så mangfoldige afskygninger, at der er uendelig meget at lære endnu.